

О ВАЖНОСТИ АКЦЕНТА У НАСТАВИ САВРЕМЕНОГ ГРЧКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА¹

АПСТРАКТ: Према правописном решењу, свака двосложна и вишесложна реч савременог грчког језика треба да буде обележена само једним акцентом (акутом) и то на оном месту на које пада. За разлику од компликованог система бележења акцената у античком грчком, систем бележења акцентуације у савременом је знатно једноставнији, али то не значи да нема својих компликација. Писање грчког акцента усваја се аутоматски, са речима и њиховим правописом, што ће рећи да је акценат њен саставни графички, акустички и морфолошки сегмент. Главна особина грчког акцента је његова велика динамичност (покретљивост) унутар три могућа места која може имати у речима. Сва правила акцентуације се директно усвајају путем одговарајућих морфолошких облика речи. Приликом подучавања грчког као страног наставник треба да помогне својим студентима (полазницима) да што лакше и једноставније усвоје знања у вези с акцентом и његовом позицијом.

Кључне речи: савремени грчки, акценат, монотонски систем, правила, динамичност, морфологија.

ON THE IMPORTANCE OF ACCENT IN TEACHING MODERN GREEK AS A FOREIGN LANGUAGE

ABSTRACT: According to the rules of the accentuation of Modern Greek, every word which consists of two and more syllables must be written with the acute accent above the syllable which carries the stress. Unlike the complicated system of accentuation in Ancient Greek, the system of accentuation of Modern Greek is much simpler, but still somewhat complicated. The writing of the Greek stress is acquired automatically with words and their spelling, meaning that accent is part of the word as is its graphological, acoustic and morphological segment. The main feature of Greek stress is its dynamicity within three possible positions in words. All the rules of stress are directly acquired through morphological forms of words. When teaching Greek as a foreign language the teacher should help his students to acquire the knowledge of the position of stress as easily as possible.

Keywords: modern Greek, stress, monotonic system, rules, dynamicity, morphology.

¹ Рад је написан у оквиру пројекта Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Језици и културе у времену и простору*, број 178002.

1. УВОДНИ ДЕО

До 1982. године према важећим одредбама правописа у савременом грчком језику примењивао се вишеакценатски систем (πολυτονικό σύστημα γραφής). Одлуком Грчког парламента, а на предлог министра образовања Елефтериоса Веривакиса (Ελευθέριος Βερυβάκης, 1935–2012), 12. јануара 1982. године установљен је једноакценатски систем (μονοτονικό σύστημα γραφής; **ΠВ**, 1982). Као главни разлог за покретање овакве реформе у правопису било је образложење министра да су се у међувремену – тачније речено, кроз историјски развој савременог грчког од антике па до нашег доба – потрле све оне кључне фонетске разлике које су се уочавале између грчких акцената. Сва три акцента (акут /οξεία/, циркумфлекс /περισπωμένη/ и гравис /βαρεία/), као и оба хака (πνεύματα), у литератури познатија под латинским називима spiritus asper (δασειά) и spiritus lenis (ψιλή), писани су искључиво по традицији. Њих је, као што је добро познато, први увео током хеленистичког периода у грчку графију Аристофан из Византа (Αριστοφάνης ο Βυζάντινος, око 257–180. пре Христа; Vendryes, 1945: 8), оснивач Александријске библиотеке, чувени граматичар и филолог. Његов графички систем за обележавање акцената одговарао је понајпре прозодији античке грчке поезије: увођењем посебних дијакритичких знакова изнад самогласника желео је да укаже на потребу за правилним изговором (наглашавањем) слогова током казивања (читања) поетског текста. Ово је било у неку руку нужно, будући да је, како тврде Браунинг (Browning, 1995: 40–42) и Тоне (Tonnet, 1984: 10–11), већ у његово време грчки акценат хеленистичке којне показивао тежњу ка своме и квантитативном и квалитативном упрошћавању: како су наступиле поступне промене у изговору самогласника и дифтонга, тако су се почеле губити дужине и аспирације самогласника. Са друге стране,

„задржавање акцената и аспирација само као пуких графичких симбола било је излишно и изазивало је озбиљне проблеме у писању. Зато је одлучено да се уклоне и да се задржи само један акценат, не зато да би се указала тонска дужина, него да би се обележило место где акценат пада. Али, по правилу, свако укидање често недри проблеме који, надаље, стварају нове, а које је сасвим немогуће предвидети, ма колико се трудили да их сагледамо” (Τσοπανάκης, 1994: 117–118).

Како је назначио својевремено угледни грчки лингвиста Панајотакис (Παναγιωτάκης, 1998: 224), чином укидања вишеакценатског система:

„присутни посланици су гласањем суштински укинули јединствени начин писања грчког језика, начинивши суштинску и јасну дистинкцију између историјског бележења античког и средњовековног грчког, који ће остати за остали свет вишеакценатски, а спорадично и у Грчкој, од историје писања на једноакценатском систему савременог грчког. Раскол са једном толико дугом

традицијом изгледа да није погодио нити забринуо, а још мање осоколио неохеленисте. Нити су се чуле жалопојке нити ковања у звезде”.

Међутим, према речима некадашњег угледног грчког политичара и врсног теоретичара Ангелоса Елефантиса, „нема ниједног историјског разлога да се задржи вишеакценатски систем, пошто је он остатак постхеленистичког периода и не представља класичну [грчку] традицију” (Ελεφάντης, 1977: 13), будући да „су антички Грци писали великим словима и да нису употребљавали акценте” (ПВ, 1982: 457), а да „деца у школи, учећи писање и читање, губе хиљаде часова мучећи се да савладају сложена правила акцената [који] више немају никаквог фонолошког смисла”. Зато увођење једног оваквог система доприноси да „се не расипају покрети и новац: пишући и читајући монотонски, трошимо мање времена и енергије које бисмо могли уложити у каква друга корисна и стваралачка дела” (Ελεφάντης, 1982: 60).

Коначним свођењем свих грчких акцената на један, акут, завршила се једна изузетно дуга фаза у којој се, између осталог, водила готово једновековна борба за и против вишеакценатског система. Она је почела с идејама Јаниса Вилараса (Γιάννης Βηλαράς, 1771–1823), који је у својој граматици под насловом *Ромејски језик* (Ρομεϊκη γλωσσα, Κέρκυρα 1814) дао предлог и поједностављене ортографије и разлоге за укидање бележења више акцената грчких речи, наставила се са Јанисом Психарисом² (Γιάννης Ψυχάρης, 1854–1929) и Тријандафилидисом³ (Μανόλης Τριανταφυλλίδης, 1883–1959), а завршила са гласовитим савременим грчким лингвистима (Εμανουίλ Κριјарас /Εμμανουήλ Κριαράς, 1906–2014/, Михаил Сетатос /Μιχαήλ Σετάτος, 1929–2017/, Јанис Какридис /Ιωάννης Какριδής, 1901–1992/) и политичарима (посланицима). Истовремено, свођење свих акцената на један било је, условно речено, „козметички потез” који је, са своје стране, имао и једно дидактичко утемељење: строга правила која су регулисала који ће се акценат и аспирација писати била су, посебно на почетним нивоима описмењавања, изузетно оптерећујућа и несхватљива ученицима који су тешком муком улазила у суштину и грчке писмености и грчког правописа: будући чврсто утемељени на старим (класичним) основама и нормама, нису одговарали савременом грчком језику и његовом акценатском систему. Отуда је предлог за увођење једноакценатског система у правопис требало да пружи подстицај даљем развоју општенационалног образовања и да олакша описмењавање. Не треба заборавити важну историјску чињеницу – све до краја 1970-тих година

² Јанис Психарис се данас сматра главним духовним представником такозваног демотичарског покрета који се залагао за увођење народног грчког језика у образовање и одбацивање катаревусе.

³ Манолис Тријандафилидис је утемељивач савремене грчке лингвистике, а својим делом *ГраMATика савременог грчког језика* (1941) први је описао све фонетске и морфосинтаксичке одлике савременог грчког језика.

највећи проценат од укупног броја описмењеног грчког становништва је углавном имао завршену основну школу (ОЕСД, 1980), док се ситуација знатно побошљала од почетка осме деценије прошлога столећа када је повећан број ученика у средњим школама захваљујући реформама грчког образовног система. Овај тренд се наставио и током наредне деценије. Политика уписа на државне факултете није се битније променила за све ове године: уписују их (као што их и данас уписују) само они кандидати који успеју да положе веома строге класификационе испите у оквиру државне матуре (то су такозвани „свегрчки испити” /*πανελληνικές εξετάσεις*/) који укључују и обавезно писање састава свих кандидата на одређену тему како би показали колико су писмени и елоквентни на своме матерњем језику. У тим саставима пре 1982. године свака омашка у писању, укључујући и погрешно написан или махиално испуштен акценат, доносила је кандидату негативне поене, односно драстично му је смањивала могућност да се упише на жељени факултет.

Званично увођење једноакцентског система у грчку графију 1982. године, које је било посебно потврђено и председничком декретом Константина Караманлиса (број 297; ЕК, 1982: 429–430), представља један од последњих реформистичких потеза у савременом грчком језику које је предузела социјалистичка влада (ПАСОК). Прве назнаке о пожељном модификовању, односно о поједностављењу вишеакцентског система графије савременог грчког језика, биле су дате још 1962. године (Banfi, 2010: 165), али су оне тек после поновног успостављања демократије и рушења војне хунте добиле своје друштвено-политичко, те историјско утемељење и оправдање.

2. ГРЧКИ АКЦЕНТ И УЧЕЊЕ ГРЧКОГ КАО СТРАНОГ

Имајући у виду да се акценат код свих двосложних и вишесложених речи мора обавезно писати, мада се и једносложне речи могу наћи под акценатом у посебним случајевима (видети о томе напред), његово усвајање врши се по принципу аутоматизма. Другим речима, акценат је, као дијакритички знак, и пратећи и обавезан део сваког написаног и/или одштампаног графичког облика било које двосложне и вишесложене лексеме. Из тог разлога се његово изостављање у писању сматра значајном правописном грешком. Према правописним решењима, акценат се никада не ставља код писања великих штампаних и писаних слова, као што су наслови у новинама, часописима, књигама и слично.

Српски полазници/студенти који уче грчки као страни језик обично у почетним фазама његовог усвајања често изоставе акценат. Ова се појава може донекле оправдати непосредном интерференцијом српске графије у којој се, по правилу, акценти никада не бележе, осим у појединим случајевима када је

потребно направити у писању јасну разлику како би контекст био сасвим разумљив; на пример:

пао је гра̂д ≠ пао је гр̂ад
урадио сам то ≠ урадио сам с̂ам то

И у већини других језика, попут енглеског, немачког, руског, итд., такође изостаје бележење акцената изнад слогова речи.

Основно методичко правило приликом подучавања грчког као страног језика, без обзира да ли је реч о универзитетској или о било којој другој настави, инстистира на томе да је наставник у обавези да скрене пажњу својим студентима (полазницима) да је писање акцената у грчком саставни део речи те да се аутоматизам у његовом писању најбоље може постићи једино путем класичне вежбе у виду преписивања речи. Док студент преписује реч, односно „вежба / навикава руку” и на грчки алфавет и на писање акцената, он у исти мах остварује и један изузетно важан дидактички циљ – савлађује све елементе савремене грчке ортографије која се заснива на такозваном историјском (етимолошком) начелу, што је сасвим супротно од наше правописне норме у којој важи Аделунгово начело „пиши као што говориш”⁴ уз Вуково проширење „читај као што је написано”.

На овом месту желели бисмо да укажемо на следеће – у свим уџбеницима грчког као страног у распону од А1 до Б2, попут:

Βαλσαμάκη-Γζεκάκη, Φανή – Μανάβη, Δήμητρα: *Ορίστε! Ελληνικά για αρχάριους*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 2004.

Βασιλείου, Ρούλα – Προδρομίδου, Ελένη: *Νέα Ελληνικά για μετανάστες, παλιννοστούντες, πρόσφυγες και ξένους «...και καλή επιτυχία»*. (Επίπεδο Α/Β/Γ). Αθήνα: Μεταίχμιο, 2003.

Γεωργίου Μπαμπινιώτη: *Ελληνική Γλώσσα*, Αθήνα: Ίδρυμα Μελετών Λαμπράκη, 1995.

Δήμητρα Δημητρά – Μαρινέτα Παπαχειμώνα: *Ελληνικά τώρα (1+1, 2+2)*, Αθήνα: Νόστος, 2002.

Δήμητρα Μόσχου – Γιώργος Χατζηθεοδωρίδης: *Μαθήματα Ελληνικών*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2015.

Κλεάνθης Αρβανιτάκης – Φρόσω Αρβανιτακη: *Επικοινωνήστε Ελληνικά 1-3*, Αθήνα: Δέλτος, 2015.

⁴ Аделунг је ову максиму (Schreibe, wie du sprichst) први пут изнео 1782. године у своме *Магазину за немачки језик*, а поновио ју је чак на четири места (Adelung, 1782: 60, 61, 65, 136). Овај став ће први прихватити код нас Сава Мркаљ и поменути га при крају своје расправе о *Салу дебелого јера* (Мркаљ, 2010: 18).

Μαρία Καρακυργίου – Βικτωρία Παναγιωτίδου: *Κλικ στα Ελληνικά* (A1), Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2015.

Μαρία Καρακυργίου – Βικτωρία Παναγιωτίδου: *Κλικ στα Ελληνικά* (B1), Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2015.

Περισσότερα Ελληνικά, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1993.

Πλουτίζω τα Ελληνικά μου, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1995.

Τα Νέα Ελληνικά για ξένους, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 2015.

Τα Ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα. Β' κύκλος. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 2014.

као и у граматикама савременог грчког, као што су:

David Holton – Peter Mackridge – Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton: *Γραμματική της Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα: Πατάκη, 2004.

David Holton – Peter Mackridge – Ειρήνη Φιλιππάκη-Warburton: *Βασική γραμματική της σύγχρονης Ελληνικής γλώσσας*, Αθήνα: Πατάκη, 2005.

Γεωργία Κατσούδα: *Σύγχρονη πρακτική γραμματική τσέπης* (9^η έκδοση), Αθήνα: Ακγυρα, 2008.

Χρήστος Κλαίρης – Γεώργιος Μπαμπινιώτης: *Γραμματική της Νέας Ελληνικής (δομολειτουργική/επικοινωνιακή)*, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 2005.

ни на једном месту се не говори кумулативно (обједињено) о правилима грчке акцентуације. Изузетак представљају две граматике:

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: *Νεοελληνική γραμματική (της δημοτικής)*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 1996. (и било које друго издање после), Αγαπητός Γ. Τσοπανάκης: *Νεοελληνική γραμματική* (3^η έκδοση), Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, 1998.

у којима су аутори пружили правила акцентуације (Τριανταφυλλίδη, 40–49; Τσοπανάκης, 120–129), при чему она више одговарају правилима катаревусе⁵ него савременог грчког језика (димотике), иако се у њиховим насловима указује да је реч о савременој грчкој граматици. У свим граматикама, као и у уџбеницима савременог грчког као страног језика, наведених и других аутора (и Грка и странаца) као најважнија правила у вези с акцентуацијом дају се следећа:

⁵ Катревуса (καθαρεύουσα), или „прочишћени” облик грчког језика, представљала је учену и узвишену форму грчког језика и стила по угледу на антички грчки. Званично је била на снази од 1830. до 1976. године када је законом укинута и када је дата предност димотици (δημοτική), као народном језику.

- а) свака реч од два и више слога обавезно се пише с акцентом који треба да стоји на свом одговарајућем месту;
- б) код свих дифтонга као и код свеза (συνδυασμοί) αυ / ευ ознака акцента увек се налази над другим самогласником: εἶδος, ἀδελφοί, χυδαίος, τεύχος, παύω;
- в) акцент увек претходи самогласнику као великом почетном слову: Ἴδρυμα, Ἑλληνας, Ὀμηρος, али обавезно изостаје уколико је цела реч написана великим словима: ΙΔΡΥΜΑ, ΕΛΛΗΝΑΣ, ΟΜΗΡΟΣ;
- г) акцент се обавезно пише после великог слова када оно означава редни број: Αλέξανδρος Α` (Александар I), Νικόλας Β` Ρομανόφ (Николај II Романов), βιβλίο ΣΤ` (књига VI).

Како је у наведеним уџбеницима примењена комуникативна метода учења, акцент се усваја заједно са лексемама и свим њиховим морфолошким облицима који се у свакој лекцији посебно обрађују (на пример, само генитив именица женског рода једнине, или само акузатив именица мушког рода, или само презент актива и слично). Уколико имамо у виду да је грчки акцент изузетно динамичан, а што се посебно види у флексији номинала где се његово место непрекидно мења, било у једнини, било у множини, онда овакав приступ не би требало да чуди, а са методичке и дидактичке стране се сматра сасвим оправданим. То значи, другим речима, да безмало сваки морфолошки облик именице поседује, условно речено, „свој акцент” – речи у већини случајева не наглашавају се на истом слогу – те због тога ваља везати и памтити место акцента са морфолошким облицима речи.

3. НЕКИМ ОПШТИМ ОСОБИНАМА ГРЧКОГ АКЦЕНТА

Као што је добро познато, акценат је основна одлика прозодије сваког језика. Под њиме се подразумева звучни ефекат истицања једне језичке јединице, најчешће слога, или целине у односу на другу/друге суседне уз већи утросак (ангажовање) говорних органа. У суштини, грчки акценат је прилично сложена акустичка одлика, као што је то и у сваком језику, будући да обухвата неколико засебних елемената којих у већини случајева постајемо веома свесни током нашег говора/разговора, као што су:

1. јачина изговора – указује на акустичко одређење гласа у распону од тихог до гласног, а увек зависи од вибрација гласних жица под притиском ваздушне струје у гркљану;
2. висина тона – означава укупну слушну перцепцију неког гласа, па је зато аудитивно фонетско обележје.

На основу висине тона у слушном апарату региструјемо фреквенцију (у Hz) којом је неки глас изговорен и тако га препознајемо. Приликом

изговарања једног гласа уједно производимо и друге пратеће елементе чиме глас варира. На основу њих стварају се утисци узлазног, силазног, отвореног, затвореног, кратког, дугог, шумног, итд. тона.

3. трајање – подразумева укупно потребно време за артикулацију једног гласа или слога. Колико ће временски трајати неки глас зависи искључиво од брзине нашег говора, такозваног темпа;
4. темпо – представља важан елемент у изговарању гласова, с обзиром да се преко њега постижу посебни акустички и емфатички ефекти током говора.

Начелно сагледано, темпо, или брзина говора, односно изговора, више је одлика реченице него речи, а настаје у зависности од начина смењивања наглашених и ненаглашених целина унутар реченичког исказа. Како је темпо индивидуална категорија, он припада искључиво домену субјективности, будући тесно везан за наша унутрашња (емоционална) стања.

5. боја гласа (тембр) – један од пратећих елемената изговора јесте боја гласа која се одређује као акустички осећај разликовања нијанси међу гласовима једнаким по висини, дужини и јачини;
6. ритам – чини начин ређања наглашених и ненаглашених слогова унутар једног језика у виду распореда акцената унутар исказа чиме се ствара крајње карактеристичан (препознатљив) образац у виду мелодије једног језика;
7. интонација – би била последњи, али исто тако битан сегмент акцената. У језику поседује две кључне функције:

а) у оквиру граматике указује на логичко разграничење између упитних и потврдних реченица;

б) у оквиру говорног чина изражава лични став говорног лица у виду посебних психолошко-емотивних ставова (чуђење, неверица, наредба...).

Према свим својим одликама, савремени грчки акценат је квантитативан и изузетно динамичан (експираторан), будући да се изражава јачином гласа или тона, за разлику од српског акцената који је мелодичан и који се изражава висином тона (силазни / узлазни акценат и њихове варијације). За разлику од српског, грчки акценат је увек везан за самогласник, најзвучнији део слога. Заједничка му је одлика са српским акценатом та да је мелодичан, али уз извесна фонолошка ограничења: тако грчки акценат никада не може бити дугоузлазан или дугосилазан, као што је то могуће у српском (на пример: сунце, виљушка), него је његова реализација углавном у облику кратког, односно тренутног подизања гласа унутар слога, што се чује и у српском (слично као у речима: нoге, кyнић).

Код грчког акцената уочавају се његове главне особености:

1. јачина – самогласник под нагласком се нешто јаче и снажније изговара, невезано за место унутар неке речи. Изговор самогласника под акцентом јасније се чује од свих осталих вокала:

ώραμα, αἰώνας, σειρά, ραδιόφωνο
(визија, век, низ, радио)

2. дужина – у зависности од места на коме се акцент налази унутар речи, самогласник се квалитативно изговара или нешто дуже или нешто краће, што ће рећи да је он тесно повезан у овом сегменту са музикалношћу. Начелно говорећи,

А) *дужи* изговор представља такозвани акустички утисак веома благе узлазности у изговору речи:

συνήθως, πρόθεση, αίθουσα, ικανότητα
(обично, предлог, сала, способност)

Ова појава би се могла објаснити неопходном припремом говорних ограна за изговор осталих слогова, такозваним узмахом. За савремени грчки језик такозвано „гутање” ненаглашених слогова није карактеристично, што значи да се сваки слог мора јасно и гласно изговорити;

Б) *краћи* изговор одаје акустички утисак краткосилазности при изговору неке речи:

βιβλιοθήκη, ίσως, δίκη, καιρός, ομορφιά
(библиотека, можда, правда, време, лепота)

У највећем броју случајева изговор савременог грчког акцента је кратак и маркиран, посебно уколико се налази на крају речи, односно на првом слогу. Дужи изговор се обично запажа код речи с акцентом било на другом, било на трећем месту (τρίγωνο, κόρη, έτος, άμυνα).

3. музикалност – у старогрчком језику акцент је био искључиво тонски и висина је одређивала његову звучну форму: δῆμος (чит. „дѐмос“, уп. мѐст), λόγος (чит. „лѐγос“, уп. пѐсница).

С обзиром да у савременом грчком сви наглашени самогласници носе у себи одређену музичку ноту (квалитет) која се, како смо претходно истакли, може или нешто продужити или скратити, а што искључиво зависи од самог говорног лица, чиме се постиже акустичко-фонолошко нијансирање лика речи. То практично значи да се при изговарању грчких речи никада не може

јавити отезање слога (као што је то случај у војвођанском говору), нити се може стећи утисак певања (као у источнохерцеговачком дијалекту српског језика), што значи да нема поста акценатских дужина као у српском, већ преовлађује призвук певљивости оличен у тек благом отезању изговора самогласника. Отуда и тај акустички утисак разлике између дужег и краћег изговора.⁶

4. динамичност грчког акцента утиче да се јавља *контрастивност* (αντιπαράθεση) између самих вокала и слогова унутар речи.

Слогови без акцента, као што је добро познато, немају никаквог посебног смисла (као у слагалицама), што значи да акценат унутар речи указује на квантитативну разлику између два суседна и сваког наредног слога (→ μόνος – τόνος > μονότονος). У оквиру динамичности акценат указује на посебне семантичке нијансе приликом изговарања неке речи чиме се знатно олакшава препознавање поруке. Како је грчки акценат веома покретљив, што одаје привидан утисак његове „несталности” и „неухватљивости”, савремени грчки се у том погледу знатно разликује од чешког или мађарског језика, код којих акценат, сходно фонетским правилима, стоји увек на почетку речи, или од француског, где се налази увек на крају речи. Истина је, међутим, да се грчки налази на средокраћи између ових двеју крајности.

Динамичност грчког акцента најбоље се огледа код такозваних акценатских дублета, хомофоних речи, чији је графијски лик сасвим исти, а кључно разликовање између њих постиже се једино на основу места акцента, при чему долази до јасног разликовања њихове семантике, што је одлика и српског језика (на пример: нџвине - новџине, прџлеће – прџлџеће, лџети – лџети). Имајући у виду да је оваквих речи сијасет, са дидактичко-методичке стране веома је важно указати на ову одлику приликом подучавања грчког као страног. Овакав акценат, који се назива лексичким, запажамо у следећим паровима речи:

νόμος – νομός (закон – област)	θόλος – θολός (купола – мутан)	κάμαρα – καμάρα (соба – лџк)	
Αθήνα	– Αθηνά	θέα – θεά	αλλά – άλλα

⁶ Назначимо овде да се грчки термин *προσώδια*, који је у латинском преведен као *accentus*, управо везује за „певање”: древни грчки граматичари, попут чувеног Дионисија из Халикарнаса (Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, 60. пре Христа – 7. после Христа), мелодију говора упоредио је са мелодијом песме, назначивши да је „(јавни) говор врста музичке науке /.../ речи укључују мелодију, ритам, варијацију” (Dionysios, 1910: 125), да је разлика између музике и говора тек један степен (тј. музички интервал; 127), а да је квантитет слогова регулисан протоком времена (131).

(Атина, име града) – (Атина, име богиње) (поглед – богиња) (али – друга /ср.р.мн/)

πάπας – παπάς ζέστη – ζεστή γέρος – γερός κάλος – καλός
(папа – поп) (врућина – врућа /ж.р.ј/) (старац – једар) (жуљ – добар)

Са друге стране, постоји и низ примера, обично су то придеви, код којих не постоји никаква семантичка разлика уколико се акценат нађе на неком другом слогу, као што су:

σερβικά – σέρβικα (= „српски”)
Αμερικάνος – Αμερικανός (= „Американац”)
τούρκικος – τουρκικός (= „турски”)

Исто тако, у поједним ретким примерима, као што су следећи акценатски дублети:

τελείωσα – τέλειωσα (1. л. ј. индик. аор. акт. „заврших”)
ηλίου – ήλιου (ген. јед. м. р. „од/ сунца”)

разлика у положају акцента зависи искључиво од тога како се изговара спој двају самогласника унутар речи: да ли тако да се сваки слог изговара засебно (подвучени примери: /telíosa, ilíu/), што значи да се чува одговарајући положај акцента унутар речи сходно њеном морфолошком облику, или се акценат помера за једно место напред, при чему нужно долази и до акустичке промене у изговору блиских фонема (неподвучени примери: /téljosa, ilju/). У овом случају самогласнички спој је ослабљен, те, оставши без свог акцента, понаша се као неправи дифтонг. У правописном погледу, у зависности од изговора, бележиће се и одговарајући положај акцента.

Улога акцента у правилном разумевању значења речи види се и у свим оним случајевима када речи поседују приближно исти фонетски лик, при чему једино акценат у говору утиче на њихово правилно разумевање. У односу на првонаведене примере, код ових разлика се постиже и преко писања, с обзиром на то да је граfiјски лик сваке речи јасно одвојен:

πίνω – πεινώ χώρος – χορός χώρα – χωρά
(пити – бити гладан) (простор – плес /игра) (земља – садржава, 3. ј. л. индик. през. акт)

όμως – ωμός – ώμος παίρνω – περνώ
(међутим – сиров – раме) (узети – проводити)

Трећи могући случај комбинаторике јесте и онај када речи и акустички звуче исто и када се акценат налази на истом месту. Ово су такозвани

апсолутни лажни звучни и акценатски парњаџи. Разлика између њих се постиже једино преко ортографије, а у говору на основу контекста; на пример:

λείπει – λύπη (недостаје – туга) /3. л. ј. инд. през. акт/	γρίπη – γρίποι (грип – мреже потегаче)	
κερί – καιροί (свећа – времена)	βάζο – βάζω (ваза – ставити)	φλί – φυλή (пољубац – племе)
τοίχοι – τείχη – τύχη (зидови – зидине – срећа)	όμως – όμος (међутим – раме)	
μέλι – μέλη – μέλει – μέλλει (мед – чланови – мари – намерава) /безл. гл. 3. л. ј. инд. през. акт./		

На основу показаног, види се да грчки акценат није само веома покретан, него и да поседује још три додатне функције (λειτουργίες):

- ✓ **делимитативну** (корυφωτική), у смислу да у највећем броју случајева означава непосредни почетак неке речи:

πρόλογος, βράχος, όνειρο, φύση
(предговор, стена, сан, природа)

или, уколико је у питању вишесложна реч, попут:

προειδοποίηση, αντιδάνειο, αγράμματος
(упозорење, реч-повратница, неписмен)

акцент означава почетак њене тонске целине;

- ✓ **демаркативну** (οροθετική), при чему означава крај неке речи:

φυσική, μακριά, παρατηρώ, περιοδικό
(физика, далеко, посматрати, часопис)

- ✓ **дистинктивну** (διακριτική), будући да утиче на промену значења речи, уколико дође до померања места акцената унутар саме речи, како смо већ назначили.

Акцент поседује и додатну, такозвану заштитничку функцију (προστατευτική λειτουργία), те тако:

а) спречава по правилу скраћивање самогласника, као и његово сажимање (губљење), осим уколико то није под одређеним условима друкчије регулисано у језику; cf: περιπατάω и περπατάω/-ώ /= „шетати“/, али само: περίπατος /“шетња“/; νομίζω /= „/по/мислити“/ – νομίσατε /2. л. мн. аор. акт./ – νομίστε /2. л. мн. импер. акт./);

б) код једног броја речи које почињу неким ненаглашеним самогласником најчешће долази до афареze, док акценат чува наглашени слог; cf: υψηλός / ψηλός (= „висок“), εάν / αν (= „ако“), ερωτάω / ρωτώ (= „питати“), али: еρώτηση (= „питање“), ολίγος / λίγος (= „мали“), али: ολιγαρχία (= „олигархија“), ομιλάω / μιλώ (= „говорити“), али: ομιλία (= „говор“) и слично.

И поред тога што је правописно правило сасвим јасно када су у питању једносложне речи – оне се пишу у највећем броју случајева без акцената – а такве речи су:

- одређени чланови за сва три рода и оба броја,
- упитна заменица **τι** (= „шта / што“),
- прости предлози (**με, σε, учени εις, εν, εκ...**),
- везници, речце, узвици (**ας, αν, θα, δεν, μην, ως, και, ωχ, μεν, βρε...**),
- глаголи **ζω** (= „живети“), **δρω** (= „деловати“)⁷,
- конјунктивни облици презента актива глагола **μπαίνω** (= „ући“), **βγαίνω** (= „изаћи“), **βρίσκω** (= „наћи“), **λέω** (= „казати“), **βλέπω** (= „видети“), **πίνω** (= „пити“): **μπω, βγω, βρω, πω, δω, πιω**⁸,
- императивни облици 2. л. ј. глагола **λέω, βλέπω, βρίσκω: πες, δεξ, βρες**
- синкопирани облик 2. л. ј. презента глагола **θέλω** /= „хтети“/: (**θέλεις > Θεξ**,
- апокопирани облик предлога **μέσα** (= „унутра“): **μεξ**
- присвојне заменице и енклитике личних заменица⁹ (**μου, σου, του... με, σε τον, την, τους, τις, τεξ...**),
- извесне именице у номинативу и вокативу једнине: **γη** (= „земља“), **μυξ** (= „мишић“), **θωξ** (= „шакал“), **φωξ** (= „светлост“),
- временски прилог **χτες** (= „јуче“)
- бројне једносложне непроменљиве именице и описни придеви који су ушли у грчки из енглеског и француског језика: **φίλμ, σοκ, скор, ски, γκριλ, σκεтс, матс, флаξ, μπλε, роξ, моβ, γкри...**

⁷ Само у свим облицима једнице и у трећем лицу множине индикатива презента актива.

⁸ Код свих наведених глаголских облика акценат се не бележи у сва три лица једнине и трећег лица множине (cf: να μπω / μπεις / μπει / μπουν).

⁹ Стицајем околности, између њих нема никаквих разлика у морфолошком и у ортографском погледу, а право значење неког облика види се једино унутар контекста.

ипак постоје случајеви када акценат постаје њихов важан дистинктивни графички елемент, будући да се тада постиже разликовање њихових значења, као што показују наредни примери:

η	–	ή
(одр. члан ж. р. ј)	–	(раставни везник <i>или</i>)
που	–	πού
(односна непроменљива заменица <i>што</i>)	–	(упитан прилог <i>куда</i>)
πως	–	πώς
(декларативни везник <i>да</i>)	–	(упитан прилог <i>како</i>)
ως	–	ώς
(начински прилог <i>као</i>)	–	(временски предлог <i>до</i>)

Ненаглашени енклитички облици генитива личних заменица имају акценат једино под условом уколико постоји могућност да се схвате не као личне већ као присвојне заменице током читања; на пример:

Ο πατέρας μου το είπε. – Отац ми је то рекао.

Η μαμά μάς та χάρισε. – Мајка нам их је дала.

Овде је важно назначити да се у свим оваквим конструкцијама постиже језичка економија и избегава се хаплоглогија; cf:

Ο πατέρας μου μου το είπε.
Мој отац ми је то рекао.

Према грчком правопису, у групу једносложних речи сврставају се и све оне чији се неправи дифтонг и даље чује као у примеру:

- акузативног предлога για,
- именица **το βιος** (= „богатство”), **ο γιος** (= син”),
- прилога **πια** (= „већ”) и **πιο**¹⁰ (= „више”),
- узвика για у функцији поздрава (= „здрavo”¹¹),

¹⁰ Овај прилог се јавља само у оквиру аналитичке компарације придева: ελαφρός – πιο ελαφρός – ο πιο ελαφρός (лак – лакши – најлакши).

д) основног броја за женски род **μία** (= „једна”), који функционише у језику и као неодређени члан женског рода,

ђ) основног броја за мушки и женски род **τρεις** (= „три”),

е) упитне заменице **ποιος** (= „ко”).

Међутим, ове се речи могу наћи под акцентом само у случајевима када је потребно или извршити емфазу у реченици; на пример:

Μια φορά δοκίμασα τη βασιλόπιτα.

Једном сам пробао чесницу.

Μόνο **μία** φίλη μου έδωσε να δοκιμάσω τη βασιλόπιτα.
Само ми је једна пријатељица дала да пробам чесницу.

Δεν ξέρω ποιον περιμένεις.

Не знам кога чекаш.

Ποιού περιμένεις!;

Кога [то] чекаш?!

или када се знатно мења изговор речи, као што је то у примеру наредног пара речи:

ο (γ)ιος (= „син”) / **το βιος** (= „имање / богатство”) : **ο ιός** (= „вирус”) / **ο βίος** (= „живот”)

где је улога акцента у изговору (али и у писању) веома важна: уколико се изговоре или напишу било као једносложне /jos, vjos/ или као двосложне речи /iós, víos/, проистиче и њихово значење.

4. О ДИНАМИЧНОСТИ ГРЧКОГ АКЦЕНТА КОД ИМЕНСКИХ РЕЧИ

Иако смо до сада назначили да је у савременом грчком природа акцента динамична, његово место унутар речи је строго фиксирано. Сходно правилима грчке акцентуације, устоличеним још од античког доба, акцент се може наћи на једном од три могућа места у речима, а из претходно наведених примера то је позиција:

¹¹ Наш поздрав „здраво” је калкиран према наведеном грчком говорном елидираном облику. У суштини, реч је о именици υγεία (= „здравље”) која се и данас веома често сусреће у изразима: εις υγείαν / στην υγεία (= „у здравље”).

- а) **окситона** (λίγουςα¹²): αδελφῆ, μωρό, μπορώ, ειλικρινά, καυτός
б) **парокситона** (παραλίγουςα): ελπίζω, κρατάω, βιβλίο, ελαιώνας, νύφη
в) **пропарокситона** (проπαраλίγουςα): ὄροφος, εποικοδόμηση, αγοράζομαι, άσχετα, δώδεκα.

Међутим, методички је изузетно важно назначити студентима (полазницима) да је позиција акцента у једној речи увек у директној зависности не од укупног (збирног) броја слогова једне речи, него од одређених унутрашњих услова, као што је морфолошка промена речи (попут деклинације) или деривација (префиксација или суфиксација). У односу на грчку, за српску прозодију нису карактеристичне речи с акцентом на првом месту, те оне на почетку учења грчког умеју да задају прилично муке почетницима.

Са друге стране, иако строго фиксиран, грчки акценат је веома покретан унутар три наведене позиције, што значи да се у готово свакој речи може наћи на различитом слогу баш као што га и у породицама речи с истим кореном (основом) можемо наћи на различитим местима; на пример:

θῆλω – θέληση – θελήσεις – (η)θελημένος
желети – жеља – жеље – жељен

На пољу деривације динамичност грчког акцента се такође јасно испољава, будући да на његово место унутар неке изведене речи утичу најчешће или акценатовани суфикси (попут: **-σμός, -τέος, -σύνη, -εία, -ία, -είο, -ός, -ή, -ό, -ί, -τός, -τικός...**) или акценатовани морфолошки облици префикса:

πίστη > εμπιστοσύνη (вера > поверење)	έργο > εργα σία , εργά της , εργα τικός (дело > рад, радник, радан/вредан)
δούλος > δου λεύω , δου λεία , δου λείά , δούλε μα , δουλευ τήρης (роб > радити, ропство, рад, дорада, радан)	
такτικός > ἄ такτος (редован > нередован)	περιγράφω > περιγραφ ή , περιγεγραμ μένος (описати > опис, описан)
γράμμα > σύ γραμμα (писмо > спис / дело)	θέση > πρό θεση, μετά θεση, ανά θεση (место > предлог, премештај, задатак)

¹² Занимљиво би било овде истаћи да се наведени грчки термини односе на позицију слога унутар речи који носи акценат (у слободнијем преводу: „крајњи”, „преткрајњи”, „допреткрајњи”).

Исто тако, унутар флексије вишесилабичких именица сва три рода код којих се акценат у номинативу једнине налази на пропарокситоној позицији долази до померања акцената из два разлога:

- код флексије именица средњег рода номинатива основе на –**μα** и –**μο**, те именица женског рода сигматског номинатива на основе –**ση**, –**ξη**, –**ψη**, долази до проширења основе за слог више у генитиву једнине и у свим облицима множине, те се тако акценат мора померити за место унапред, с обзиром да никако не може стајати на четвртом месту с краја, како је већ истакнуто;

το πρόβλημα – του προβλήματος – τα προβλήματα			
ном. ј.	ген. ј.	ном/акуз. мн.	
το γράψιμο – του γραψίματος – τα γραψίματα			
η είδηση –	της είδησης / ειδήσεως –	οι / τις ειδήσεις –	των ειδήσεων
ном. ј.	ген. ј.	ном/акуз. мн.	ген. мн.

Овако померање акцената условљено је непосредним историјским развојем грчког језика: наиме, именице средњег рода очувале су истоветну промену у једнини и множини као из античког периода, док су оне женског рода истоветан морфолошки лик сачувале само у множини, не и у једнини¹³.

Померање акцената код указаних именица женског рода у номинативу и акузативу множине такође је условљено историјски – њихов морфолошки лик сачувао је све одлике деκлинације из класичног грчког, а завршни слог у множини у облику некадашњег дугог дифтонга¹⁴ условио је да се положај акцената помери за једно место уназад, чиме је сачувана полазна пропарокситона позиција акцената.

- услед наслеђених фактора, и поред тога што остаје исти број слогова у речи. Код пропарокситоних именица мушког и женског рода на –**ος** у генитиву једнине те у генитиву и акузативу множине акценат се

¹³ Данашње именице женског рода основе –**ση**, –**ξη**, –**ψη** прешле су из некадашње треће деκлинације у прву. У старогрчком акценат је могао стајати на трећој позицији с краја једино у колико је ултима била кратка. Како су се ове именице завршавале у једнини на наставак –**ις**, чија је самогласник била кратка (јота), у множини је кратка ултима постала дуга, што је узроковало логично померања акцената за једно место напред, како би се задржало његово исто место, али не и почетна позиција.

¹⁴ У данашњем изговору он је монофтонгизован и носи гласовну вредност /и/.

помера, с обзиром да је самогласник ου („у“) дуг¹⁵. Слично је и са генитивним наставком множине: некада је омега /ω/ заиста поседовала вредност двоструког гласа „о“ (о+о), што је условљавало да се због саме дужине изговора акценат у косом падежу помери (данас у изговору између ње и омикрона /ο/ нема апсолутно никакве разлике):

ο δ <u>ύ</u> σκαλος (ном. ј.) / οи δ <u>ύ</u> σκαλοι (ном. мн.) (учитељ) (учитељи)
του δασκ <u>ύ</u> λου – των δασκ <u>ύ</u> λων – τους δασκ <u>ύ</u> λους ¹⁶ ген. ј. ген. мн. акуз. мн.
η μέ <u>θ</u> οδος (ном. ј.) / οи μέ <u>θ</u> οδοι (ном. мн.)
της με <u>θ</u> όδου – των με <u>θ</u> όδων – τις με <u>θ</u> όδους ген. ј. ген. мн. акуз. мн.

Исти случај дуге омеге која нужно условљава померање акцената сусрећемо и код прилога изведених од пропарокситоних придева путем наставка –ως, на пример:

βεβ <u>α</u> ιος > βεβ <u>α</u> ίως ¹⁷ , али и: β <u>έ</u> βαια (= „сигурно“) α <u>π</u> όλυ <u>τ</u> ος > α <u>π</u> ολ <u>ύ</u> τως, али и: α <u>π</u> ό <u>λ</u> υ <u>τ</u> α (= „сасвим“) υ <u>π</u> ε <u>ρ</u> ο <u>χ</u> ος > υ <u>π</u> ε <u>ρ</u> ό <u>χ</u> ως, али и: υ <u>π</u> ε <u>ρ</u> ο <u>χ</u> α (= „предивно“) ά <u>θ</u> λιος > α <u>θ</u> λί <u>ω</u> ς, али и: <u>ά</u> θ <u>λ</u> ια (= „јадно“)

као и код већ наведених именица средњег рода на –**μα**, затим код именица женског рода формираних путем наставка на –**τήτα** или код основног броја четири у генитиву множине:

το μ <u>ά</u> θη <u>μ</u> α – των μα <u>θη</u> μ <u>ά</u> των (= "лекција" / "час") η δ <u>υ</u> να <u>τ</u> ό <u>τ</u> η <u>τ</u> α – των δ <u>υ</u> να <u>τ</u> ο <u>τ</u> ή <u>τ</u> ων(= "могућност") τέ <u>σ</u> σε <u>ρ</u> ις / τέ <u>σ</u> σε <u>ρ</u> α – τε <u>σ</u> σ <u>ά</u> ρ <u>ω</u> ν(= "четири") м.-ж. род / ср. род

¹⁵ По свему судећи, још пре класичног доба изговарао се не као дуги монофтонг, већ као два засебна гласа (о+ омућено у), што је почетно омогућило померање акцената у генитиву.

¹⁶ И код ових именица ултима је у номинативу једине била кратка, па се померање акцената одвијало под истим условима као и код претходно објашњених именица женскога рода.

¹⁷ Ови облици су пре резервисани за званични или за виши језик и стил, посебно у писању.

Код једног броја именица померање њиховог акцента се може најпростије објаснити као последица наслеђеног историјског развоја флексије грчког језика. Тако се код парокситоних и пропарокситоних именица женског рода које се завршавају на флективни наставак **-α** и **-η** акцент нужно помера према окситоној позицији у генитиву множине што је последица некадашње контракције вокала:

τράπεζα – *των τραπεζάων > των τραπεζών (= "банка")
 νίκη – *των νηκάων > των νηκών (= "победа")

Историјски разлози су такође обележили и померање акцента у генитиву деκлинације основног броја један за мушки и средњи род, те броја три за сва три рода:

ένας / ένα – ενός τρεις / τρία – τριών

Савремени грчки развио је и флексију именица средњег рода на неакцентовану јоту (**-ι**) непознату класичном грчком код које у генитиву једине и множине долази до обавезног померања акцента с основе на морфолошки наставак:

το σπίτι / τα σπίτια του σπιτιού — των σπιτιών (= "кућа" / "дом")

Са дидактичко-методичке тачке важно је указати на следећу особеност грчког акценатског система: постоје речи код којих никада не долази до промене акцента током њихове деκлинације. То су такозване *народне речи* (λαϊκές λέξεις) које се везују за непосредан материјални и физички свет Грка, за њихов рад и свакодневницу те се зато, по своме карактеру, оштро одвајају од речи које припадају узвишеном и ученом језику и стилу књижевности, религије и филозофије. Такве су:

а) бројне сложенице (мушки и средњи род): καλόγερος, αντίλαλος, ρινόκερος, λαχανόκηπος, διάδρομος, παγόβουνο, συκόφυλλο, χαρτομάντηλο, βατόμυρο, χαμόγελο...

б) речи насталих деривацијом: δασκάλα, νοσοκόμα...

Додатно, акцент се неће померити и код речи сачуваних из ранијих фаза грчког језика (уз одређене морфолошко-фонетске адаптације) или позајмљених из латинског: μητέρα, εικόνα, τρόπαιο, σέλινο, βούτυρο, σύδρο, σύννεφο, σουσουρο, κάρβουνο, νούμερο...

Да би студенти/полазници лакше увидели да ли ће се током деκлинације место акцента променити, потребно им је скренути пажњу на

следеће: акценат се никада не помера са своје почетне позиције приликом деклинације у једнини и у множини код:

а) именица женског рода формираних путем акцентованих морфолошких наставка –**ίδα** / –**άδα** / –**ούδα**: πατρίδα, εφημερίδα, Ελληνίδα, εβδομάδα, αγέλαδα, φίλενάδα, αρκούδα...

б) двосложних и вишесложених именица мушког рода које се завршавају на:

- неакцентоване морфолошке наставке –**ος** / –**νας**: δρόμος, φίλος, ρόλος, θόλος, νοσοκόμος, δικηγόρος... / αμπελώνας, αγώνας, ελαιώνας, κανόνας...
- акцентоване морфолошке наставке:
 - i. –**ήρας**: χαρακτήρας, αναπτήρας, ανεμιστήρας, κρατήρας...
 - ii. –**άς** / –**ές** (турцизми и један број грчких речи): μουσακάς, χαλβάς, σεβντάς, μπουνταλάς, καβγάς, αγάς... / καφές, καναπές, μεζές, βερεσές... / ψαράς, ψωμάς, φαγάς, υπναράς, σφουγγαράς...
 - iii. –**τής** / –**τής**: ταξιτζής, χαλβατζής, παλιατζής, πλακατζής, χιμπαντζής... / φοιτητής, εθελοντής, ακροατής, καπνιστής, μαθητής...

в) двосложних и вишесложених именица средњег рода на неакцентован морфолошки наставак –**ο**: δώρο, μέτρο, κέντρο, βιβλίο, θρανίο...

г) код придева и заменица, без обзира на ком се месту налази акценат. Изузетак од овог правила су придеви изведени путем морфолошког наставка –**ώδης**, –**ώδης**, –**ώδες** (αμμώδης, βραχώδης, δηλητηριώδης, ευώδης, тαραχώδης...) код којих је у генитиву множине за сва три рода акценат умерен за једно место (–**ωδών**).

Основно правило акцентуације каже следеће: уколико је неки придев поименичен у именицу мушког, женског или средњег рода, тада се обавезно примењује правило акцентуације сходно деклинацији којој та именица припада, и то без икаквих изузетака.

Једна од особености савременог грчког је и то да се и у говору и у писању често сусрећемо са речима које нужно носе два акцената, и то увек у ситуацијама када након речи с акценатом на пропарокситони следи атона реч. У тим и таквим случајевима артикулација мора бити изведена у једном даху, без наглих прекида. То је директна последица саме прозодије грчког језика која не дозвољава да се ненаглашене речи губе (гутају) и која захтева да се очува мелодија као и правилан ритам смене наглашених и ненаглашених целина унутар исказа, на пример:

Το διαβατήριό μου είναι στο δωμάτιο του.
(Мој пасош је у његовој соби)

На тај начин настаје такозвани лүк фразе (у музици му је одговарајући термин легато) како би акустички исказ био што јаснији и разговетнији.

5. О ДИНАМИЧНОСТИ ГРЧКОГ АКЦЕНТА КОД ГЛАГОЛА

Када је реч о глаголима, грчки акценат показује и статичке и динамичке одлике. Тако се код свих глагола прве конјугације (Α` συζυγία) у активу и пасиву презента акценат увек налази на основи: у активу акценат је на парокситоном месту, у пасиву на пропарокситоном:

βλεπω / βλεπομαι αγорάζω / αγорάζομαι περιορίζω / περιορίζομαι μορφώνω /
μορφώνομαι

Приликом подучавања грчког као страног важно је увек имати на уму следеће:

- док је у активу кроз целу парадигму акценат статичан, у пасиву у првом и другом лицу множине акценат се помера за једно место, прелазећи на наставак, услед проширења морфолошког наставка за један слог, док у трећем тежи да се врати на почетну позицију, будући да нема додатног слога:

περιορίζομαι περιορίζομαστε
περιορίζεσαι περιορίζοσαστε
περιορίζεται περιορίζονται

- Парадигме индикатива аориста и имперфекта ових глагола и у активу и у пасиву такође показују сличност са приказаном ситуацијом: и у њима акценат тежи да остане што је могуће више статичан, увек на пропарокситоном месту, с тиме што:

Α) код двосложних глагола у активу, основи обавезно претходи аугмент ε- / η-, који носи акценат у свим лицима јединице као и у трећем лицу множине (cf: γράφω > εγραψα / εγραψαν – εγραφα / εγραφαν: θέλω > ηθελα);

Β) у индикативу аориста пасива акценат у једнини остаје на глаголској основи, у прва два лица множине прелази на наставак због проширења слога (cf: γράφομαι > γράφηκα – γραφηκαμε / γραφηκατε), а у трећем лицу се враћа на основу (γράφηκαν);

В) у имперфекту пасива акценат у свим лицима увек је на наставку, с изузетком трећег лица множине где се враћа на глаголску основу (cf: γράφομαι – γράφομουν – γράφομασταν, γράφοσασταν / γράφονταν).

- Иако се глаголи друге конјугације (В` συζυγία) у презенту актива препознају по карактеристичној наглашеној окситоној омеги (–ώ), уочава се један број глагола код којих постоје и неконтраховани и контраховани облици на омегу, попут: κρατάω / κρατώ, φοράω / φορά, ρωτάω / ρωτώ и слични. Код неконтрахованих облика акценат се налази на основи глагола. Без обзира на то којој подгрупи глагол припада, његови пасивни облици, укључујући ту и депонентне глаголе, у индикативу презента имају акценат на наставку кога чувају у целој парадигми:

ειδοποιώ / ειδοποιούμαι φοράω / φορά – φοριέμαι

περιποιούμαι / ασχολούμαι

при чему:

- I. у индикативу аориста актива и пасива акценат остаје увек на пропарокситоној позицији: у једнини и у трећем лицу множине почива на глаголској основи, у множини је на наставку¹⁸,

ειδοποιώ > ειδοποιήσα

ειδοποιούμαι > ειδοποιήθηκα

- II. у индикативу имперфекта актива и пасива налази у свим лицима на акцентованом наставку:

ειδοποιώ > ειδοποιούσα

ειδοποιούμαι > ειδοποιούμουν

6. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Из нашег најосновнијег прегледа о грчком акценату и о његовом функционисању у савременом језику може се увидети да је његово правилно усвајање, тачније речено усвајање његовог одговарајућег положаја унутар речи, од изузетне граматичко-морфолошке, правописне и ортоепске важности.

¹⁸ Овде би требало обратити пажњу на следеће: постоје глаголски облици који су у употреби у ученом и званичном језику и стилу, а потичу из класичног грчког: код њих је акценат у аористу увек на парокситоном месту, попут: εκπλήσομαι – εξεπλάγην, εκκλέσομαι – εξελέγη и слично.

Како је грчки акценат динамичан, односно веома помичан унутар три једине могуће позиције унутар речи на којој се може наћи, приликом савлађивања како основних одлика грчке граматике тако и целокупног вокабулара грчког језика, неопходно је указивати студентима (полазницима) који уче савремени грчки као страни на сва правила његовог појављивања. У том погледу јединство између морфолошких облика и одговарајућег места који акценат у њима има заиста може умногоме допринети да се што лакше и брже савладају оба сегмента.

Највећу покретљивост грчки акценат показује код деклинације именица сва три рода, што ће рећи да се стиче утисак како је он ту и највише неуједначен. Међутим, чињенице говоре сасвим супротно: да у деклинацији именица акценат ипак тежи да што више остане на истом оном месту које има у номинативу јединине. Тамо где није то могуће, из разних разлога (морфолошких, фонетских, лексичких, итд.), акценат се нужно примиче самом крају речи и то минимално (обично за једно место напред, некада за два, као код именица женског рода на наставке **-α** и **-η**; cf: **αἰθούσα** > **αἰθουσῶν**, **νύφη** > **νυφῶν**) и враћа се на почетну позицију чим му то услови дозволе.

Када је реч о глаголима и о њиховим конјугационим парадигмама, и ту акценат тежи да у свим лицима, временима и начинима, без обзира на то којој конјугацији глагол припада, сачува своју почетну позицију, при чему његово померање за једно место обично долази због проширења морфолошког наставка за један слог. Ово је посебно видљиво у наставцима за прво и друго лице множине индикатива презента, аориста и имперфекта актива и пасива. Тиме што се позиција акцената код глагола чува јасно показује да код грчких глаголских парадигми постоји и потреба и тежња да се он што више удаљи од краја речи.

За разлику од именица, у деклинацији придева, сходно правилима акцентуације, позиција акцената увек остаје непромењена, без обзира на род, број и падеж. Изузетак од овог правила јесу придеви формиран наставком **-ῶδης**, код којих долази до померања акцената на наставак у генитиву множине, као и поименичавање придева где се тада примењују сва правила акцентуације сходно роду и морфолошком облику новонастале именице.

Како смо показали, једносложне атоне речи, које су махом и хомографи и хомофони, у писању увек бивају акцентоване како би се указало на потребну њихову семантичку разлику, а у говору су акустички посебно обележене. Исто тако, често се запажа у писању, а чује у говору, да једна вишесложена реч носи два акцената – такве су све пропарокситоне именице којима следи нека ненаглашена реч, по правилу присвојни придев. На тај начин се задржава и чува мелодија и ритам грчког језика, односно правилно низање наглашених и ненаглашених слогова унутар исказа.

СКРАЋЕНИЦЕ

- ΕΚ 1982:** *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, τόμος 52, τεύχος 1 (Απρίλιος 1982). Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- ΠΒ 1982:** *Πρακτικά της Βουλής της συνεδριάσεως της 11^{ης} Ιανουαρίου 1982*. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, 456–470.
- ΟΕCD 1980:** *Educational Policy Planning: Educational reform policies in Greece*. Paris

ЛИТЕРАТУРА

- Adelung, J. C. (1782). *Magazin für die Deutsche Sprache*, Band 1. Leipzig.
- Banfi, E. (2010). La Grecia moderna e la formazione della Νέα Ελληνική Κοινή. *Linguistica* 50/3, 157–168.
- Dionysius of Halicarnassus. (1910). *On Literary Composition* (edited by W. Rhys Roberts). London: Macmillan and Co.
- Ελεφάντης, Α. (1977). Οι τόνοι και τα πνεύματα του κακού. *Ο Πολίτης*, τεύχος 25 (Μάρτιος – Απρίλιος, 1977).
- Ελεφάντης, Α. (1982). Η μονοτονική «επανάσταση». *Ο Πολίτης*, τεύχος 47–48 (Ιανουάριος – Φεβρουάριος 1982), 59–62.
- Мркаљ, С. (2010). *Сало дебелога јера либо азбукопротрес* (приредио Александар Младеновић). Нови Сад: Матица српска [Mrkalj, S. (2010). *Salo debelega jera libo azbukoprotres* (priredio Aleksandar Mladenović). Novi Sad: Matica srpska]
- Παναγιωτάκης, Ν. Μ. (1998). „Ενας σταθμός στην ιστορία της ελληνικής γραφής: η κατάργηση του πολυτονικού“. Υ: Πρακτικά του Συνεδρίου *Τα Ελληνικά γράμματα, από την σκληρή πέτρα στον σκληρό δίσκο*, Αθήνα: Εταιρεία Ελληνικών Τυπογραφικών, 223–232.
- Tonnet, H. (1984). *Manuel d'accentuation grecque moderne (démotique)*. Paris: Klincksieck.
- Τσοπανάκης, Α. Γ. (1998). *Νεοελληνική γραμματική* (3^η έκδοση), Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.
- Vendryes, J. (1945). *Traité d'accentuation grecque*. Paris: Klincksieck.

Predrag J. Mutavdžić
University of Belgrade
Faculty of Philology
Department of Neohellenistic Studies

ON THE IMPORTANCE OF ACCENT IN TEACHING MODERN GREEK
AS A FOREIGN LANGUAGE

Summary

According to the rules of the accentuation of Modern Greek, every word which consists of two and more syllables must be written with the acute accent above the syllable which carries the stress. As Modern Greek is a language with lexical stress, any bi- and polysyllabic word written without it is usually considered misspelled. For more than 1500 years Greeks used in writing the so-called polytonic system of accentuation, the features of which did not correspond to the present accentuation of Modern Greek. From a methodological and didactic point of view, the main task of any teacher of Modern Greek is to offer his students a good insight into the role and meaning of stress in the Greek language. Although the very position of stress within any Greek word is firmly limited, it is highly movable on the other hand. This could be best seen in declensions of nominals as well as in derivations of nouns and nominals, where the stress on the root usually tends to override its original position and pass on to inflectional suffixes. As there are a large number of Greek homophone words, the final position of stress contributes significantly to the precise meaning of the lexeme (cf: θόλος – θολός). In the Present Tense (active / passive voice) as well as in past tenses, the Aorist and the Imperfect (active / passive voice), verb forms tend to strongly preserve the position of their stress, which is either penultimate or antepenultimate. Usually monosyllabic words are atonic ones, but in some cases some of them have to be marked by stress in writing in order to avoid confusion and misunderstanding of their meaning with the same homophone word without stress.

Keywords: modern Greek, stress, monotonic system, rules, dynamicity, morphology.

Примљено: 19. 8. 2018.
Прихваћено: 20. 9. 2018.